

УДК 81'367.7

АКТАНТНО-АТРИБУТИВНІ, СИРКОНСТАНТНО-АТРИБУТИВНІ ТА ПРЕДИКАТНО-СИРКОНСТАНТНІ КОНКРЕТИЗУВАЛЬНІ УТОЧНЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Оленяк М. Я.

У статті подано визначальні критерії конкретизації; схарактеризовано ізоморфні та аломорфні риси досліджуваного матеріалу в англійській та українській мовах; визначено різновиди актантно-атрибутивних, сирконстантно-атрибутивних та предикатно-сирконстантних конкретизувальних уточнень.

Ключові слова: семантико-синтаксична функція, уточнювальна конструкція, конкретизація, атрибут, сирконстант, предикат.

В статье описаны определяющие критерии конкретизации, охарактеризованы изоморфные и алломорфные черты исследуемого материала в английском и украинском языках; определены виды актантно-атрибутивных, сирконстантно-атрибутивных и предикатно-сирконстантных конкретизирующих уточнений.

Ключевые слова: семантико-синтаксическая функция, уточнительная конструкция, конкретизация, атрибут, сирконстант, предикат.

The article gives the identifying features of specification characterizes defines; isomorphic and allomorphic traits of the studied material in English and Ukrainian; the types of actant-attributive, circonstant attributive and predicate-circonstant specifying structures.

Key words: semantic and syntactic function, specifying construction, concretization, attribute, circonstant, predicate.

Проблема уточнення в лінгвістиці стала фокусом дослідження відносно недавно, у др. пол. XX ст. Певні досягнення у цій галузі мають насамперед українські та російські граматики, до яких належать: О. Г. Руднєв, Ф. Н. Бондаренко, А. Ф. Прияткіна, Є. М. Сидоренко, Т. Б. Фунтова та ін. Значущість публікації полягає в тому, що обраний підхід до дослідження категорії уточнення сприяє осмисленню співвідношення семантико-синтаксичних та логіко-синтаксичних категорій.

Метою статті є визначити особливості актантно-атрибутивних, сирконстантно-атрибутивних та предикатно-сирконстантних конкретизувальних уточнень в англійській, українській та польській мовах.

Уточнення – це логіко-синтаксична категорія, яка є засобом реалізації прагматичних настанов та комунікативної заданості, формальним показником якої є як мінімум бінарна конструкція, в якій компоненти співвідносяться відповідно до обсягу інформації, що передається; інакше кажучи, уточнення складається з уточненого та уточнювального компонентів, між якими експліцитно чи імпліцитно можуть стояти конектори *точніше, власне, а саме* та ін.

Конкретизація – це спеціалізований засіб вираження уточнювальних відношень, спрямований на максимально точне визначення явища та його характеристик, або дії і її обставин, серед кількох допустимих, потенційно можливих.

1.1.1. Актантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення синтезують у собі семантику учасників ситуації різного характеру: уточнений компонент виступає актантом пропозиції, а уточнювальний – її атрибутом.

1.1.2. Об'єктивні актантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення актуалізують окремі ознаки об'єкта або суб'єкта, подаючи додаткову про нього інформацію, безвідносно до суб'єктивної оцінки мовця. Наприклад: англ.: *Old Jolyon had little Holly on his knee; she had taken possession of his watch; Jolly, very red in the face, was trying to show that he could stand on his head* [5, с. 85]. "Старий Джуліон тримав на колінах маленьку Холлі; вона заволоділа його годинником; Джоллі, дуже червоний на

обличчі, намагався показати, що він уміє стояти на голові”. Укр.: *А Виговський неначе не бачив тієї процесії, забув навіть про неї і все оглядався на ту стежку, котрою вийшла з садка молода панна, все неначе бачив її постать, закутану в темно-червоний кунтушик, оповиту смугами білого горностая* [6, с. 2].

1.1.3. Суб’єктивні актантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення характеризують об’єкт або суб’єкт шляхом повідомлення про нього нових ознак, пропущених крізь призму суб’єктивної думки продуцента мовлення.

1.1.4. Суб’єктивні актантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення зовнішності мають за мету впровадження ознак зовнішнього вигляду особи. Наприклад: англ.: *Had she not said to Mrs. Soames – who was always so beautifully dressed – that feathers were vulgar?* [5, с. 10]. “Хіба вона не сказала місіс Соумс – яка завжди була дуже красиво одягнена – що пір’я виглядали вульгарно?”. Укр.: *В світлицю влетіє Юрась, худенький, блідуватий хлопець з гострим носиком, з каламутними очима, і наробив галасу на всю світлицю* [6, с. 26].

1.1.5. Суб’єктивні актантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення рис характеру репрезентують індивідуальні якості суб’єкта чи об’єкта. Наприклад: англ.: *It was not likely that he was going to be drawn into an argument with an obstinate beggar like Swithin, pig-headed as a mule, who had never known a statue from a – straw hat* [5, с. 54]. “Навряд чи він мав намір бути втягнутим у суперечку із завзятим старцем, таким як Суїзін, впертим, як віслюк, який не міг відрізнити статую від – солом’яного капелюха”. Укр.: *Тихий на вдачу й поміркований, звиклий тайми свої щирі думки й вчиняти Богданову волю, Виговський і тепер не виявив і словом свого збудження* [6, с. 17].

1.1.6. Суб’єктивні актантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення фізичного стану відображають сприйняття стану суб’єкта або об’єкта іншою особою. Наприклад: англ.: *Very slowly, more bent than when he came, lean, hungry, and disheartened, he made his way back to the station* [5, с. 142]. “Дуже повільно, більше зігнутий, ніж коли він прийшов, худий, голодний і засмучений, він повертався на зупинку”. Укр.: *Вона вбігла в світлицю і, сливе непритомна, не сіла, а впала на стілець* [6, с. 15].

1.1.7. Суб’єктивні актантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення внутрішнього стану пов’язані з тлумаченням ознак об’єкта або суб’єкта, які виказують особливості його психологічного стану. Наприклад: англ.: *“There’s a lot of work about it,” remarked James hastily, who was really moved by the size of the group* [5, с. 53]. “Тут ще багато роботи”, – зауважив коротко Джеймс, який був дійсно зворушений розміром групи”. Укр.: *Встала й Павловська, невесела й задумана* [6, с. 8].

1.2. Контекстуальні актантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення – це вид уточнень, у якому уточнювальний компонент актуалізує не синкретичну з об’єктом чи суб’єктом ознаку, а характеризує його відповідно до макроконтексту ситуації, відображаючи його дії чи стан у конкретних просторово-часових координатах. Зазвичай, уточнювальний компонент цього типу конструкцій виражений підрядним реченням зі значенням атрибута. Наприклад: англ.: *Mr. Baynes made himself extremely pleasant to June, who frequently visited his house in Lowndes Square at this period* [5, с. 90]. “Містер Бейнс надзвичайно добре ставився до Джун, яка часто відвідувала його дім на Лоундес Сквер у ці дні”. Укр.: *Розалія, як стояла, так і впала на софу: то був той красунь, котрого вона бачила на Рейні як плила на судні* [6, с. 9].

1.3. Об’єктні актантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення характеризують об’єкт – неістоту, виокремлюючи його посеред інших, актуалізуючи властиві йому ознаки. Наприклад: англ.: *This court, encircled by a gallery on the upper floor, was roofed with a glass roof, supported by eight columns running up from the ground* [5, с. 93]. “Цей двір, оточений галереєю на верхньому поверсі, був критий скляним дахом, який підтримували вісім колон з самого низу”. Укр.: *Кабінетик, прикрашений збруєю, здавався йому тепер неприємним* [6, с. 2].

2. Сирконстантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення відображають характеристику обставин дії шляхом подання додаткової атрибутивної інформації про, як правило, місце подій. Наприклад: англ.: *In that great London, which they had conquered and become merged in, what time had they to be sentimental?* [5, с. 24]. “В тому великому Лондоні, який вони завоювали і з яким злилися, хіба в них був час на сентименти?” Укр.: *Старий палац стояв на Старому Києві, над глибокою долиною, котра тяглася до Кожум’яків* [6, с. 7].

2.1. Предикатно-сирконстантні конкретизувальні уточнення репрезентують ситуацію, в якій зазначається дія (компонент, що уточнюється) і описуються її супровідні обставини (уточнювальний компонент).

2.2. Предикатно-сирконстантні конкретизувальні уточнення способу пов'язані з зазначенням дії і докладного способу її виконання, актуального для цієї ситуації. Наприклад: англ.: *But, with a sudden dislike to mentioning that incident, she stopped; and presently, finding her friend so unresponsive, went away* [5, с. 70]. “Але, з раптовою відразою до спогаду того інцидента, вона зупинилася; і, пізніше, переконавшись у нечуйності свого товариша, пішла геть”. Укр.: *Князь привітався з ним гордовито і все дивився на його, вирячивши здорові карі очі* [6, с. 7].

2.3. Предикатно-сирконстантні конкретизувальні уточнення причини конкретизують дію з погляду причиново-наслідкового зв'язку самої дії зі способом її актуалізації. Наприклад: англ.: *Brooding over his glass, his long legs twisted under the table, he quite omitted to rise when the ladies left the room* [5, с. 52]. “Роздумуючи над своїм келихом, з перехрещеними під столом ногами, він не зумів піднятися, коли леді покинули кімнату”. Укр.: *Вже батько й мати сердились на неї, силували її вибрати собі жениха, а вона неначе затяпась: не хочу та й не хочу, бо ті усі женихи мені не до вподоби* [6, с. 9].

2.4. Темпоральні предикатно-сирконстантні конкретизувальні уточнення конкретизують дію або процес відносно часу їхнього перебігу. Наприклад: англ.: *“I'll call for you – on Sunday about eleven”* [5, с. 60]. “Я подзвоню тобі – в неділю близько одинадцяті”. Укр.: *“Треба на Великдень починати та й кінчати діло, коли Бог допоможе; виїде з Києва, то й забуде про мене”, – думає Виговський, вертаючись з Києва до Чигирини* [6, с. 6].

2.5. Предикатно-сирконстантні конкретизувальні уточнення ступеня відрізняються від сирконстантних конкретизувальних уточнень ступеня тим, що вони не називають ознаки дії, яка імпліцитно інтенсифікується уточнювальним компонентом. Наприклад: укр.: *Грім гуркотів, стугонів, тріщав, аж земля двигтіла* [6, с. 11].

Кількісні та якісні показники конкретизувальних уточнень зображено в таблиці.

Таблиця 1

Кількісні та якісні показники конкретизувальних уточнень

Група	Мова	Англійська	Українська
1. Актантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення			
1.1. Об'єктивні		66 (6,7 %)	71 (6,3 %)
1.2. Суб'єктивні			
1.2.1. Зовнішності		225 (23 %)	237 (20,6 %)
1.2.2. Характеру		84 (8,6 %)	59 (5,1 %)
1.2.3. Фізичного стану		15 (1,5 %)	22 (1,9 %)
1.2.4. Внутрішнього стану		33 (2,4 %)	28 (2,4 %)
1.3. Контекстуальні		204 (20,9 %)	268 (23,3 %)
1.4. Об'єктні		351 (36 %)	464 (40,4 %)
	Всього	978 (100 %)	1149 (100 %)
2. Сирконстантно-атрибутивні конкретизувальні уточнення			
2.1. Місця		23 (100 %)	151 (100 %)
	Всього	23 (100 %)	151 (100 %)
3. Предикатно-сирконстантні конкретизувальні уточнення			
3.1. Способу		183 (78,2 %)	163 (48,1 %)
3.2. Причини		21 (9 %)	32 (9,4 %)
3.3. Темпоральні		30 (12,8 %)	48 (14,2 %)
3.4. Ступеню		–	96 (28,3 %)
	Всього	234 (100 %)	339 (100 %)

Як висновок слід зазначити, що кількісна розбіжність показників, у більшості випадків, завдячує тематиці сюжетів матеріалу дослідження та авторському стилю. Власне мовну причину кількісної розбіжності показників слід шукати у відсутності

ступеневих уточнень в англійській мові. Річ у тім, що інтенсивність прояву ознаки чи властивості в англійській мові виражається за допомогою конструкцій, які не містять відокремленого елемента (so...that, such (a).....that, as.....as), тому не можуть бути покваліфіковані як уточнювальні.

Наша стаття відкриває перспективи для подальших розвідок у сфері логіко-синтаксичних категорій в інших мовах.

Література

1. Захарова Л. В. Обособленные второстепенные члены предложения со значением уточнения в современном русском литературном языке : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Захарова Л. В. – Армавир, 2008. – 215 с.

2. Манаенко Г. Н. Функционирование осложненного предложения в публицистическом тексте [Текст]: информационно-дискурсивный поход : дисс. ... д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 / Манаенко Г. Н. – Краснодар, 2004. – 421 с.

3. Фунтова Т. Б. Логіко-синтаксична категорія уточнення в сучасній російській мові : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02 / Фунтова Т. Б. – Сімферополь, 2002. – 192 с.

4. Голсуорсі Дж. Сага про Форсайтів [Електронний ресурс] / Дж. Голсуорсі. – Режим доступу:

<http://manybooks.net/titles/galswortetext03fsaga11.html>. – Назва з екрана.

5. Нечуй-Левицький І. Гетьман Іван Виговський / І. Нечуй-Левицький. – Режим доступу:

<http://www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=48&page=45>. – Назва з екрана.